

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Політична етика як наукова дисципліна

Мета: усвідомити нове розуміння призначення сучасної політики, ознайомитися з поняттям політичної етики, визначити її предмет та суб'єктів, основні принципи політичної етики, усвідомити місце політичної етики в системі гуманітарних наук.

План

1. Етичний вимір сучасної політики.
2. Поняття політичної етики: предмет, суб'єкти.
3. Основні принципи політичної етики.
4. Зв'язок політичної етики з іншими суспільними науками.

*✍ **Ключові поняття:** політизація, гуманізація, гуманізм, політика, етика, мораль, політична етика, моралізаторство, доброчинність, громадянське суспільство, «ренесанс етики».*

Методичні вказівки до семінарського заняття

1. Підготовку до першого семінарського заняття слід розпочати з визначення сутності таких понять, як політизація та гуманізація сучасного суспільного життя, а також відмінностей впливу юридичних та неюридичних регуляторів політичної діяльності. Ключовим, базовим поняттям курсу, зміст якого студенти повинні обов'язково уявити при підготовці до першого семінарського заняття, є поняття «людиновимірний зміст політики», який змінює традиційне уявлення про політику виключно як сферу владних відносин. На підставі аналізу сучасної суспільної практики студенти повинні дійти до висновку про актуальність морально-етичної проблематики політики. Це особливо стосується України, політична система якої знаходиться на етапі становлення та пошуку найбільш оптимальних напрямків розвитку.

2. Працюючи над другим питанням, студентам необхідно чітко визначити зміст поняття «політична етика», виходячи із суміжного характеру цієї наукової галузі. Необхідно звернути увагу на існування в літературі різних визначень цього поняття, порівняти їх та обрати варіант, який найбільш точно і повно відбиває сучасну наукову уяву про політичну етику. Слід розрізняти визначення політичної етики в широкому та вузькому розумінні. Студенти повинні уявити, що політична етика, як і будь-яка наука, має свої об'єкт і предмет дослідження, розкрити сутність найбільш поширених їх визначень, а також охарактеризувати суб'єктів (носіїв) політичної етики. З метою уточнення нових термінів і понять студентам слід використовувати відповідні політологічні, етичні та філософські словники.

3. Розкрити значення принципів політичної етики студентам допоможе подвійне визначення її як етики політичних інститутів та як етики політичної добродетності. Необхідно надати характеристику таких понять, як добродетель, чесноти, інститути, з'ясувати їх значення як регуляторів людської поведінки. Слід звернути особливу увагу на характеристику головних принципів сучасної політичної етики, а саме: пріоритету моральних чинників, гуманістичної орієнтованості, відмови від монологічного стилю спілкування на користь діалогічного та полілогічного, орієнтації на своєчасне виявлення конфліктних ситуацій, щирості, чесності тощо.

4. Студентам необхідно уявити місце політичної етики серед інших соціально-гуманітарних наук, предметом дослідження яких є окремі аспекти політичної дійсності. За допомогою політологічних словників слід надати характеристику таких наук, як філософія моралі, філософія й історія політики, філософія історії, соціологія, соціальна психологія, теорія держави і права, консенсологія, конфліктологія тощо.

Теми для написання есе

1. «Людиновимірний» зміст сучасної політики.
2. Сучасна політика в національно-етичному вимірі.
3. Переорієнтація політики на гуманістичні цілі.
4. Моральні аспекти глобальних проблем.
5. Глобальні проблеми у світлі загальнолюдських моральних цінностей.
6. Проблемне поле досліджень політичної етики та її зв'язки з іншими

науками.

Теми презентацій

1. Глобальні проблеми сучасності як випробування на ефективність модерних етичних систем.
2. Сутність та принципи політичної етики: підходи до розуміння.
3. Політична етика як важливий елемент політичної культури.

Питання для самоконтролю

1. Які визначення політики Ви можете назвати? У чому полягає нове розуміння призначення політики?
2. Як процеси глобалізації вплинули на набуття сучасною політикою нового, людиновимірного змісту?
3. У чому актуальність політичної етики як науки і навчальної дисципліни?
4. Яку роль відіграє політична етика як елемент політичної культури?
5. Порівняйте між собою поняття «мораль» і «політика».
6. Який зміст має поняття «політична етика» (у широкому і вузькому розумінні)?
7. Що входить до предмету політичної етики?
8. Які фундаментальні проблеми вивчає політична етика?

9. Назвіть суб'єктів політичної етики.

10. Розкрийте зміст понять «етика політичної доброчинності» й «етика політичних інститутів».

11. Що таке «чесноти»? Які з них відносяться до головних і другорядних, до публічних і приватних?

12. Чим відрізняється монологічний стиль спілкування від діалогічного та полілогічного?

13. Які спільні риси мають політична етика та право?

14. Розкрийте взаємозв'язок політичної етики з іншими соціально-гуманітарними науками.

15. Коли і за яких обставин політична етика набула значення самостійної наукової галузі?

Питання для дискусії

1. Знайдіть у різних навчальних посібниках та проаналізуйте різноманітні визначення політичної етики. Які з них найбільш вдалі, на Вашу думку? Поясніть свій вибір.

2. Чому моральне спрямування становить людиновимірний зміст сучасної політики?

3. Прокоментуйте вислів українського політолога О. Бабкіної: «Щоб зрозуміти етику політичної діяльності, слід брати до уваги не її окремі, суто моральні чи суто політичні мотиви, а ті інтегральні ціннісні установки, які виникають внаслідок тісної взаємодії політичного і морального чинників».

4. Сформулюйте й обґрунтуйте Ваше ставлення до висловлювання: «Політика - це брудна справа».

5. Чи згодні Ви з висловом О. Денисова: «Політик діє морально, якщо добро від його вчинків перебільшує зло. А взагалі не творити зла він просто не може, доводиться жертвувати одними частинами добра заради інших»? Відповідь обґрунтуйте.

6. Чи вважаєте Ви обов'язковими якостями політика щирість, відвертість, чесність? Відповідь обґрунтуйте.

7. Прокоментуйте вислів видатного німецького соціолога М. Вебера: «Жодна етика у світі не обходить той факт, що досягнення «гарних» цілей у безлічі випадків пов'язане з необхідністю упокоритися і з використанням морально сумнівних або щонайменше небезпечних засобів, і з можливістю або навіть імовірністю кепських побічних наслідків; і жодна етика у світі не може сказати: коли й у якому обсязі етично позитивна мета «освячує етично небезпечні засоби і побічні наслідки».

8. Чи можлива політична етика в якості галузі наукових знань? Обґрунтуйте відповідь.

9. Проілюструйте прикладами зв'язок політичної етики з реальним політичним життям. Як Ви уявляєте застосування політико-етичних знань у своїй майбутній практичній діяльності?

10. Чого Ви очікуєте від вивчення курсу «Політична етика»?

Література

Основна [1, 3, 4, 8, 10, 11, 13]; додаткова [4, 7, 14, 18, 21, 22, 23, 24, 25].

Тема 2. Історичний огляд політико-етичних концепцій (до початку XIX ст.)

Мета: ознайомитися з основними етапами розвитку політичної етики, змістом політико-етичних ідей представників філософії стародавнього світу, середньовіччя та нового часу; розширювати світоглядні уявлення.

План

1. Давньоіндійська індуїстська етика.
2. Конфуціанська етика взаємності.
3. Етика буддизму.
4. Співвідношення політики та етики у філософських системах античності (на прикладі праць Платона та Аристотеля).
5. Християнська етика обов'язку.
6. Етичні традиції ісламу.
7. Н. Макіавеллі про співвідношення політики та моралі.
8. Політико-етичні погляди Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо.
9. Категоричний імператив І. Канта: абсолютизація моралі.
10. Гегелівське розуміння політичної етики.

Ключові поняття: індуїзм, дхарма, карма, конфуціанство, буддизм, сансара, нірвана, християнство, обов'язок, етос, монотеїзм, теоцентризм, іслам, шаріат, макіавеллізм, аморалізм, імморалізм, протестантизм, суспільний договір, категоричний імператив, моральність.

Методичні вказівки до семінарського заняття

1. Вивчення становлення і розвитку політико-етичної думки слід розпочати з усвідомлення, що це був тривалий процес, витoki якого можна знайти вже на ранніх етапах розвитку людського суспільства. Перші ж етичні системи, що досліджували моральні процеси, з'явилися на відносно розвиненій стадії соціальних відносин: процес формування етики розпочався в середині I тис. до н.е. в Давній Греції, Індії, Китаї. Перше питання семінарського заняття присвячене найдавнішій філософсько-етичній системі – індуїзму. Слід усвідомити зміст базових ідей індуїзму: дхарми, карми, гармонії; визначити риси ідеального правителя, сформульовані давньоіндійською традицією; звернути увагу на глибоко консервативний характер індуїстської етики в питаннях походження і характеру політичної влади.

2. Ознайомленню з етичною концепцією конфуціанства повинний передувати загальний огляд філософсько-релігійних систем Стародавнього Китаю, усвідомлення їх загальних і відмінних рис щодо пояснення сутності політики і моралі, їх взаємин, джерел політичної влади та походження державних утворень. З огляду на тісний зв'язок між характером вирішення цих питань і власним життєвим досвідом тогочасних мислителів слід звернути увагу на особистість і біографічні дані з життя Конфуція. Характеристику його етичних поглядів варто розпочати з пояснення основних етичних принципів конфуціанства: «слідування належному», любов до батьків, покірність до правителя, звернути увагу на опис типових рис благородної людини та людини політичної, за Конфуцієм. Слід запам'ятати, що конфуціанство стверджувало етику взаємності, виходячи із золотого правила моралі: людина має ставитись до іншої так само добре, як вона б хотіла, щоб ставились до неї. При підготовці цього питання слід вміти пояснити, чому конфуціанську політичну етику називають державоцентричною та консервативною, та довести гуманістичний характер етики конфуціанства. Бажано також виписати та прокоментувати декілька найвідоміших афоризмів Конфуція.

3. Вивчення етики буддизму варто розпочати з характеристики історичної епохи та постаті Будди. Далі студентам слід з'ясувати зміст основних етичних настанов буддизму: уникати крайнощів, триматися серединного шляху в житті, для припинення страждань дотримуватися восьмеричного благородного шляху тощо. У контексті підготовки цього питання обов'язковим є розкриття змісту ключових понять буддистського світогляду (сансара, карма, нірвана, дхарма). Слід усвідомити, що буддизм відрізняється від інших релігійно-філософських систем, бо його не можна віднести ані до монотеїстичних, ані до політеїстичних релігій. Крім того, буддизм не визнає передвизначеності долі, вважаючи, що людина може власними зусиллями досягти свободи й перетворити себе на богоподібну істоту. Наприкінці підготовки цього питання доречно коротко охарактеризувати подальшу трансформацію буддизму та його сучасне місце серед світових релігійно-філософських систем.

4. Четверте питання присвячене знайомству з філософсько-етичною спадщиною античності, в глибинах якої можна знайти зачатки майже всіх напрямів моральної філософії, що отримали свій розвиток пізніше. Підготовку цього питання доречно розпочати з оглядового ознайомлення з розвитком давньогрецької філософії й етики досократівського періоду (праці Гесіода, Демокріта, Геракліта), результатом якого стало первинне накопичення етичних знань і формування морального вчення як своєї життєвої мудрості. Основну увагу студенти повинні зосередити на порівняльному аналізі етичних поглядів класиків античної філософії – Платона й Аристотеля. Виходячи з раніше набутих знань із курсів філософії та історії політичної думки, студентам варто зосередити увагу саме на етичних поглядах філософів, визначити загальні характерні риси та охарактеризувати суттєві відмінності обох концепцій. Завершити розгляд

цього питання було б доречно висновком про роль мислителів античності у створенні того культурного підґрунтя, яке визначало значною мірою розвиток етики у наступних століттях.

5. Безпосереднім спадкоємцем античної культури, хоча і досить однобічним, стала етика Середньовіччя, яка сприймала культуру античності головним чином через призму християнських догматів. Античній етичній традиції в середні віки протиставлялась етика, яка виходила з християнського вчення про первородний гріх. Слід усвідомити, чому християнську етику характеризують саме як етику обов'язку (первинність індивідуальних обов'язків над індивідуальними правами, заперечення етичного егоїзму, центральне місце категорії обов'язку). Варто також звернути увагу на панування теоцентризму в етичних дослідженнях християнських мислителів, формування нового розуміння морально досконалої людини (доцільно порівняти найважливіші людські чесноти цього періоду з попередніми стародавніми вченнями). Позитивною рисою морального вчення християнства можна вважати посилення особистого аспекту, завдяки зверненню до кожної людської особистості незалежно від її соціального статусу і ствердженню рівності усіх перед Богом. Для більш повного розкриття питання доцільно охарактеризувати основні ідеї релігійної моралі, створеної найвідомішими християнськими мислителями А. Блаженним та Ф. Аквінським: ідеї спасіння, божественного передвизначення, духовної вишості церкви над державою тощо.

6. Працюючи над шостим питанням семінарського заняття, доцільно здійснити порівняльний аналіз етики ісламу з вище вивченою християнською етикою, виділивши спільні та відмінні риси обох етичних систем. Як і християнство, іслам ґрунтується на послідовному монотеїзмі, принципі повної покірності людини Богу та Божественного передвизначення долі. Але слід відзначити, що іслам не містить ідеї подібності людини Богу, чим відразу відсікає претензії людини на абсолютність, запобігає виникненню психології пана й переможця й навчає політиків обмежувати владні устремління межами можливого, які вказані у Корані. Далі слід звернути увагу на ті риси, які вимагаються від пересічного мусульманина (слухняність, підкорення, виконання владної волі), а також на надзвичайно сильне стимулювання активності людини, схвалення яскравої пасіонарності пересічного мусульманина. Також слід відзначити, що ісламську етику пронизує мотив створення могутньої імперії, який ґрунтується на принципах універсальності ісламу, єдності всіх мусульман світу та встановлення ісламського порядку, побудованого на законах шаріату. З метою актуалізації знань, набутих під час підготовки цього питання, доцільно подумати про причини соціально-політичної активності мусульман у сучасному світі.

7. Якщо попередні два питання охоплювали епоху Середньовіччя, коли існувало тотальне володарювання церкви, і найважливіші моральні проблеми вирішувались через призму релігійних догматів, то сьоме питання відноситься до епохи Відродження, під час якої мало місце повернення до античної спадщини й створено філософію гуманізму. Для більш глибокого

засвоєння матеріалу студентам слід пригадати раніше набуті знання з курсів філософії та історії політичної думки про характерні риси епохи Відродження, зміст нового етапу розвитку політичної сфери знань та основні політичні ідеї Н. Макіавеллі. Подальший розгляд його політико-етичних поглядів передбачає обов'язкове опрацювання праці Н. Макіавеллі «Володар», яка справедливо вважається парадигмичною щодо з'ясування взаємин між політичною владою та мораллю. Студенти повинні усвідомити сутність висновків мислителя щодо принципової розбіжності політичного і морального світів, відокремлення політики від моралі. Важливою складовою вчення Н. Макіавеллі є концепція створення міцної державної влади, провідною нормою якої став вислів: «...мета виправдовує засоби – керівний принцип політичної мудрості». У контексті підготовки цього питання слід уявити відмінності між значенням термінів «макіавеллізм», «аморалізм», «імморалізм». Після ознайомлення з основними політико-етичними ідеями Н. Макіавеллі слід подумати над тим, чи заперечував філософ цінність моралі взагалі, та чи справедливо оцінювати макіавеллізм як апологетику політичного цинізму і відвертого морального релятивізму.

8. Дане питання присвячене характеристиці розвитку політичної етики XVII – XVIII ст. Розгляд матеріалу слід розпочати із знайомства з епохою Нового часу, яка характеризується глибокими змінами в духовній, економічній, політичній сферах. У контексті питання важливим фактом є поява нового різновиду християнства – протестантизму, який не тільки спростив обряди, але й морально підніс повсякденне життя людини, перетворив його на форму служіння Богу. Саме тому протестантське вчення породжувало не пасивність, а активність індивіда: тільки успіх у справах міг свідчити про його богообраність. Усвідомлення цього є важливим, бо політико-етичні погляди Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо мають саме протестантське коріння.

Перш ніж переходити до розгляду особливостей етичних концепцій окремих мислителів, студентам слід актуалізувати знання щодо їх політичної спадщини, які вони набули із вивчення попередніх навчальних курсів. Цей крок є необхідним, бо політичні й етичні погляди дуже тісно переплетені у філософських концепціях вчених. Так, моральну філософію Т. Гоббса слід розглядати у поєднанні з його теорією держави: держава створює мораль, держава – вищий суддя моральності тощо. Політико-етична теорія Т. Гоббса - це доктрина безпеки й самозбереження, в якій автор обґрунтовує тезу про протистояння політики й моралі. Вчення Дж. Локка також належить до протестантської етичної традиції, але, на відміну від Гоббса, він розвинув її в гуманістичному руслі: від свого народження люди схильні до добра, є рівними і незалежними. Отже, згідно з Дж. Локком, благородна природа людини зумовлює можливість розумного державного устрою, а етика є практичною наукою, що являє спробу розробити правила людських дій, які забезпечать свободу і власність індивідів. Пріоритет морального начала в суспільному житті обстоював і Ж.-Ж. Руссо, який вважав, що людина за своєю природою схильна до добра і солідарності, але цивілізація, заснована

на приватній власності, псує людські характери й порушує права людини. На думку Ж.-Ж. Руссо, ключом до розв'язання суперечності політики і моралі, єдиною корективною існуючою соціальною нерівністю мають бути безумовна свобода й беззаперечна рівність юридичних прав.

9. Сутність категоричного імперативу І. Канта повинна бути добре знайомою студентам з курсів історії політичної думки та філософії. Тому слід зосередитись саме на морально-етичній проблематиці вчення І. Канта. І. Кант стверджував, що етика нічого не запозичує з інших наук про людину, а моральні принципи існували набагато раніше емпіричного знання про навколишній світ. На противагу Н. Макіавеллі, І. Кант абсолютизував мораль, вважаючи людину суб'єктом моральної свідомості. Тому «категоричний імператив» І. Канта слід розуміти як моральний закон, вимогами якого повинна керуватися людина у своїй поведінці. Студенти повинні згадати, що І. Кант, як і розглянуті вище філософи XVII – XVIII ст., належав до представників теорії суспільного договору. Але, на відміну від своїх попередників, підвалиною суспільного договору, на ґрунті якого виникає держава, вчений вважав мораль. Тому логічними є його висновки: існуючий правопорядок є виправданим в тій мірі, в якій він відповідає автономії людської свободи; внутрішня свобода людини не потребує зовнішніх впливів з боку держави; моральні переконання не мають ніякого відношення до будь-якої доцільності.

10. Останнє питання теми присвячене розгляду політико-етичних поглядів Г. Гегеля. На підставі актуалізації набутих раніше знань та додаткового ознайомлення з ідеями Г. Гегеля щодо проблеми взаємодії політики і моралі студенти повинні звернути увагу на суперечливий характер його політико-етичного вчення. З одного боку, Г. Гегель ототожнює політичну дійсність і моральність («те, що дійсне, те розумне»). З іншого боку, на місце моральної добродетності вчений ставить санкціоновану державою «добрпорядність». Слід уявити також відмінність між поняттями «мораль» і «моральність», які чітко розмежовує Г. Гегель. Доцільним буде порівняння гегелівського розуміння взаємин політичних і моральних відносин з теорією І. Канта: на відміну від останнього, Г. Гегель намагався дослідити конкретні соціальні форми, в яких відбувається моральна діяльність людини, її контакти з державою (сім'я, корпорація, громадянське суспільство).

Вивчення цього питання слід завершити усвідомленням висновку, що порівняно із Середньовіччям етичні пошуки Нового часу відрізнялися більшою різнобарвністю, багатоплановістю, що дозволило створити певне теоретичне підґрунтя для розвитку моральної філософії наступних століть. Слід підкреслити, що саме в Новий час етика набула глибокого гуманістичного пафосу, який зберігся до нашого часу і став її відмінною рисою. Студенти повинні запам'ятати, що саме наприкінці XVIII ст. завдяки зусиллям багатьох мислителів етика набула самостійного статусу, виявила специфіку об'єкта свого дослідження та створила досить розвинений понятійний апарат.

Теми для написання есе

1. Етика Сократа й антична демократія.
2. Християнська мораль і концепція влади.
3. Етичні концепції християнства й ісламу: спільне та відмінне.
4. Співвідношення політики та моралі як проблема філософії політики Н. Макіавеллі.
5. Н. Макіавеллі про політику без моралі.
6. Особливості взаємодії владно-політичних і моральних чинників у теорії І. Канта.

Теми презентацій

1. Політика як шлях самовдосконалення в країнах Давнього Сходу.
2. Інтерпретація взаємин політики й моралі у працях мислителів XVII – XVIII ст.
3. Сутність та основні прояви макіавеллізму.

Питання для самоконтролю

1. На яких основних ідеях базується індуїстська етика?
2. Які моральні риси притаманні давньоіндійському ідеальному правителю?
3. У чому полягає консервативний характер індуїстської та конфуціанської етик? Чим можна його пояснити?
4. Охарактеризуйте основні політико-етичні цінності конфуціанства.
5. Чому конфуціанську етику називають етикою взаємності?
6. Коли і де зародився буддизм?
7. Чи здатні жінки, нарівні з чоловіками, досягти найвищої духовної досконалості, за Буддою?
8. Яким є ставлення буддизму до ідеї безсмертя душі?
9. Що собою являло моральне вчення у досократівський період?
10. Які моральні чесноти розглядав Платон у своїй етиці?
11. Які аргументи проти демократії висловлював Платон?
12. Чим відрізняється політія від демократії в Аристотеля?
13. Як співвідносяться етика і політика за Аристотелем?
14. На відміну від античної етики, як розглядалося співвідношення політики й моралі у християнському вченні?
15. Яка категорія є центральною у християнській етиці? Чому?
16. Яке найважливіші чесноти характеризують нове розуміння людини за часів панування християнства?
17. Які ідеї Аристотеля були запозичені Ф. Аквінським, і як вони були трансформовані?
18. На яких принципах ґрунтується ісламська етика?
19. У чому головна відмінність поглядів Н. Макіавеллі на взаємодію політики й моралі від поглядів античних мислителів?

20. Розкрийте сутність розробленої Н. Макіавеллі концепції створення міцної державної влади.

21. Які риси мусить поєднувати в собі правитель, за Н. Макіавеллі?

22. Чи мали політико-етичні погляди Н. Макіавеллі особистісно-історичне підґрунтя?

23. У чому полягає основна сутність «політики макіавеллізму»?

24. В якій праці Н. Макіавеллі розглядає проблеми співвідношення моралі та політики?

25. Який переворот здійснив Н. Макіавеллі в етиці й політичній свідомості?

26. Чим етична доктрина протестантизму суттєво відрізнялася від учення католицької церкви?

27. Чому політико-етичну теорію Т. Гоббса називають доктриною безпеки й самозбереження?

28. Чи підтримував Т. Гоббс погляди Аристотеля стосовно соціально-політичної природи людини?

29. У чому полягає гуманістичний характер етичних поглядів Дж. Локка?

30. Чим принципово відрізняються політико-етичні концепції Т. Гоббса та Ж.-Ж. Руссо?

31. Розкрийте сутність поняття «категоричний імператив» (за І. Кантом).

32. У чому І. Кант бачив найхарактернішу відмінність моралі від права?

33. Розкрийте сутність понять «мораль» і «моральність» (за Г. Гегелем).

34. У чому полягає суперечливий характер політико-етичного вчення Г. Гегеля?

Питання для дискусії

1. Існує думка, що етика буддизму є принципово безособистісною, на підставі сприйняття нирвани як занурення в абсолютно безособовий внутрішній стан. Чи згодні Ви з цією думкою?

2. У сучасному світі ми спостерігаємо непоодинокі прояви соціально-політичної активності мусульман. Чи не суперечить це етиці ісламу, адже Коран вимагає від пересічного мусульманина, перш за все, слухняності й підкорення?

3. Макіавеллівське розуміння співвідношення політики і моралі в подальшому неодноразово зазнавало критики від учених, письменників та політиків. За що саме критикували вченого? Чи вважаєте Ви цю критику справедливою?

4. На Вашу думку, чи вважав Н. Макіавеллі, що політика приречена на те, щоб бути аморальною?

5. Висловіть своє ставлення до застосування в політиці висловленого Н. Макіавеллі принципу: «Мета виправдовує засоби».

6. З яких питань Ви посперечалися б із Н. Макіавеллі?

7. І. Кант стверджував, що моральні переконання не мають жодного відношення до будь-якої доцільності. Поясніть думку вченого. Чи згодні Ви з такою позицією?

Література

Основна [3, 4, 5, 7, 12, 13]; додаткова [1, 13, 23].

Тема 3. Сучасний стан розвитку політичної етики

Мета: ознайомитися із розвитком політичної етики XIX-XXI ст., охарактеризувати політико-етичні погляди мислителів даного періоду, визначити сучасні тенденції й перспективи розвитку політичної етики, розширювати світоглядні уявлення.

План

1. Класова етика марксизму.
2. Політична етика за радянських часів.
3. Політико-етичні погляди М. Вебера.
4. Сучасні тенденції й перспективи розвитку політичної етики.

Ключові поняття: марксизм, соціальний матеріалізм, діалектика, економічний детермінізм, класова боротьба, диктатура пролетаріату, утопізм, утилітаризм, номенклатура, нігілізм, антиномія, прикладна етика, глобалізація.

Методичні вказівки до семінарського заняття

1. Перше питання семінарського заняття хронологічно є більш близьким до попередньої теми, але за змістом воно тісно пов'язане із наступним питанням, тому більш доцільно розглядати його саме під час вивчення даної теми. Характеристиці етичних підвалин марксизму повинна передувати актуалізація знань із вивчених раніше курсів історії політичної думки й філософії щодо основних ідей, на яких ґрунтувалася політична теорія марксизму: матеріалістичне розуміння історії, діалектика, економічний детермінізм, вчення про класову боротьбу, диктатуру пролетаріату тощо. Слід зауважити, що К. Маркс взагалі не створював теорії моралі, замість цього він пропонує критику моралі, характеризуючи її як «безсилля, звернене вдію». Варто порівняти етичні ідеї марксизму з класичною етикою, виділити їх спільні й відмінні риси. Виходячи з того, що погляди К. Маркса на мораль ґрунтуються на основному положенні його філософії: буття - це суспільна практика, студенти повинні зрозуміти, що марксизм є дуже схожим з класичною етикою в розумінні морального ідеалу,

але розходиться з нею в розумінні шляхів його здійснення. Класичний моральний ідеал сформульовано К. Марксом не як індивідуальне завдання, а як програму історичних перетворень (слід згадати вчення про комунізм як асоціацію, «в якій вільний розвиток кожного є умовою вільного розвитку всіх», та пов'язане з ним утопічне вчення про пролетаріат, моральні якості якого було абсолютизовано). Особливої уваги потребують висновки К. Маркса про суспільне спрямування моралі, про розуміння реальної моральної свободи у суспільстві лише як усвідомлення моральної необхідності, про подолання одвічного антагонізму між особою й суспільством та досягнення моральної єдності усього народу за умов соціалізму. Завершити розгляд цієї змістової частини варто виділенням «вразливих» пунктів марксистської політико-етичної концепції та висловленням щодо них власних коментарів.

Логічним продовженням марксистської теорії моралі є радикальна етична концепція Л. Троцького, вивчення якої передбачає знайомство з його статтею «Їх мораль і наша». Спираючись на засадничу ідею К. Маркса про класовий поділ суспільства, Л. Троцький стверджував, що ідея вічної, універсальної моралі не може бути зрозумілою і прийнятною у рамках матеріалістичного розуміння історії, бо людська свідомість і поведінка можуть бути зрозумілі лише як класово зумовлені, а мораль – лише одна з ідеологічних функцій класової боротьби. Для подальшого знайомства з поглядами Л. Троцького слід розкрити зміст терміну «утилітаризм» в якості філософського та етичного вчення та охарактеризувати ставлення автора до макіавеллівського принципу «Мета виправдовує засоби». Цікавими для студентів повинні стати міркування Л. Троцького про добрі цілі та погані, про виправдання цілей, які ведуть до визволення людства (це для нього вища моральна мета), про виключно революційний шлях досягнення цієї мети тощо. Студентам слід подумати над сутністю концептуальних висновків Л. Троцького: «питання революційної моралі зливаються з питаннями революційної стратегії і тактики», «моральна оцінка разом з політичною впливає з внутрішніх потреб боротьби». Таким чином, він фактично підносить політичний примус до рівня морального переконання. Вивчення першого питання семінарського заняття варто завершити усвідомленням сутності «класової моралі», яка була зведена марксистами до рівня елемента ідеології й мала служити політичним цілям комуністичної доктрини.

2. Спробу практичної реалізації марксистська концепція етики знайшла у політичній етиці радянських часів. Студенти повинні розуміти, що підвалинами радянської етики були засадничі марксистські ідеї класової боротьби та протистояння двох політичних систем. Слід приділити увагу характеристиці внутрішньої партійної етики КПРС (етики партійної номенклатури), заснованої на регламентаційних принципах; а також популярному в 60-70-х рр. утопічному уявленню про безпосередню близькість комунізму. Побудована на марксистських ідеях радянська етика стверджувала, що моральна єдність соціалістичного суспільства проявляється, перш за все, у всенародному визнанні комуністичного

морального ідеалу. Зміст останнього становили такі поняття, як мир, праця, свобода, рівність, братерство тощо. Прикладом своєрідного «практичного» втілення марксистської теорії моралі став прийнятий у 1961 р. «моральний кодекс будівника комунізму», серед основних «заповідей» якого слід виділити відданість справі комунізму, любов до Батьківщини, добросовісну працю на благо суспільства, колективізм і товариську взаємодопомогу, непримиримість до несправедливості, нечесності, кар'єризму, національної та расової неприязні тощо. Метою комуністичної моралі проголошувалось «виховання нової людини, яка гармонійно поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість», всебічний і гармонійний розвиток особистості. Студентам варто уявити, який вплив справляло уявлення про безпосередню близькість комунізму на сферу дії моралі (зменшення значення адміністративного регулювання взаємовідносин між людьми, розширення сфери дії морального чинника, поширення практики застосування морально-виховних санкцій замість судового покарання тощо). Доцільно звернути увагу й на те, як етично-правовий нігілізм радянських часів деформував мову (негативне значення понять «буржуазне право», «парламентаризм», «юридична особа», «формальна рівність», «особистість»; величезна значущість слова «маса» – народна, революційна»; неетичність вживання епітетів «український», «козацький» тощо). Вивчення радянської політичної етики варто завершити усвідомленням того, що «оксамитові» революції, які в багатьох постсоціалістичних країнах зберегли при владі партійні еліти (а отже, головних носіїв етико-політичної свідомості), забезпечили певну спадкоємність у сфері політичної етики.

3. Підготовка до третього питання вимагає обов'язкового ознайомлення студентів з працею М. Вебера «Політика як покликання і професія», в якій вчений прагнув обґрунтувати тезу про повну розбіжність політики і моралі. З опанованого раніше курсу історії політичної думки студенти повинні пам'ятати, що М. Вебер, як прихильник традиційної, владної концепції сутності політики, вважав насильство головним засобом досягнення і збереження влади, однак не розглядав будь-яку участь у політиці як аморальну справу. Варто звернути особливу увагу на визначену М. Вебером антиномію між принципами абсолютної етики і вимогами раціональної політичної доцільності. Для розв'язання цієї суперечності вчений пропонує розмежувати мораль відповідальності й мораль переконання. Для більш ґрунтовного розуміння сутності питання студенти повинні розкрити зміст понять «етика відповідальності» й «етика переконання» та пояснити, чому М. Вебера називали «новим Макіавеллі». Завершуючи вивчення поглядів вченого, доцільно визначити вплив ідей М. Вебера на подальший розвиток політичної етики та назвати прізвища його послідовників (Т. Парсонс, Н. Луман, Ю. Габермас, Г. Моска, Ф. фон Хайек та ін.).

Однак студенти повинні усвідомити, що в цілому в новітній соціально-філософській, політичній та етичній думці домінує позиція тих, хто визнає важливість моральних критеріїв та чинників політичної діяльності. На підтвердження цьому варто згадати й коротко охарактеризувати сучасні

етико-політичні концепції: пріоритету моральних цінностей у суспільно-політичному житті (Е. Фромм), «облагородження» політики мораллю (А. Швейцер), ненасильства (М. Ганді), поєднання герменевтики, політики й етики (П. Ріквор), легітимної держави (Х. Карраседо), справедливої держави(Дж. Роулз) та ін.

4. Останнє питання семінарського заняття присвячене характеристиці сучасного стану політичної етики. Етична думка к. ХІХ і всього ХХ ст. являє собою досить строкату картину. Спираюсь на досягнення своїх попередників, вона розглядає вічні проблеми людини з різних світоглядних (релігійних і матеріалістичних) позицій, використовуючи досягнення таких наук, як психологія, генетика, соціологія, історія та ін. Слід пригадати з вивченого раніше матеріалу сутність поняття «ренесанс етики» та причини підвищеного інтересу до етики у 60-70-х рр. ХХ ст. У контексті вивчення саме політичної етики важливості набуває той факт, що кінець ХХ ст. в європейській етиці характеризується переходом до прикладної етики, яка існує як сукупність дисциплін (біоетика, етика бізнесу, етика науки, політична етика тощо). Серед сучасних тенденцій розвитку політичної етики доцільно виділити деідеологізацію, гуманізацію, глобалізацію. Для більш повного розкриття питання варто визначити та коротко охарактеризувати глобальні проблеми людства на початку ІІІ тисячоліття (виживання, збереження життя на Землі, безпеки, трансформації розвитку та ін.). Чи не найголовнішими на сьогодні є моральні аспекти глобальних проблем сучасної цивілізації. Тому в контексті даної дисципліни студенти повинні більш ґрунтовно зупинитися на такій загальнопланетарній проблемі, як криза моралі, та усвідомити, що найвищою моральною цінністю сучасності є безпека людини (фізична, економічна, політична, правова). Логічним завершенням вивчення генези політичної етики повинно стати визначення перспективних напрямків її розвитку, серед яких доцільно виділити розширення предмету науки з метою більш повного дослідження проблем розвитку політичної етики; удосконалення теоретичних підходів, орієнтованих на практичну політичну діяльність і здатних описувати тенденції розвитку політики й моралі на сучасному етапі; розгортання нових практично-орієнтованих міждисциплінарних досліджень із зазначеної проблематики тощо.

Теми для написання есе

1. Політико-етична концепція К. Маркса.
2. Класовий радикалізм етичних поглядів Л. Троцького.
3. М. Вебер про професію політика.
4. Суперечності між політикою та етикою в сучасній Україні.
5. Професійна етика та мораль сучасного українського політика.
6. Перспективи розвитку політичної етики.

Теми презентацій

1. Проблема моральної політики в марксизмі.
2. «Ренесанс етики» 60-х рр. ХХ ст.
3. Розвиток української політико-етичної думки.

?

Питання для самоконтролю

1. Чим етична концепція К. Маркса принципово відрізняється від етики І. Канта?
2. У чому етика марксизму збігається з класичною етикою?
3. Чи можливе реальне здійснення морального ідеалу в процесі історичного розвитку, за К. Марксом?
4. Чому вчення К. Маркса про пролетаріат носить утопічний характер?
5. Як марксистська етика ставиться до ідеї абсолютної свободи людини?
6. Яким було ставлення Л. Троцького до ідеї вічної, універсальної моралі?
7. Розкрийте сутність соціально-історичного утилітаризму.
8. Чи підтримував Л. Троцький принцип «Мета виправдовує засоби»?
9. Як пов'язуються між собою поняття «мораль», «ідеологія» і «класова боротьба», згідно етики марксизму?
10. Які нові елементи з'явилися в політичній етиці радянського суспільства в 60-і роки? Чим це обумовлено?
11. Розкрийте зміст комуністичного морального ідеалу.
12. Що проголошувалось метою комуністичної моралі?
13. Назвіть основні положення «морального кодексу будівника комунізму».
14. Охарактеризуйте наслідки етично-правового нігілізму радянських часів.
15. На підставі чого М. Вебера називали «новим Макіавеллі»?
16. Чи вважав М. Вебер, що будь-яка участь у політиці є аморальною справою?
17. Що таке антиномія? Яку політико-етичну антиномію сформулював М. Вебер?
18. Розкрийте сутність понять «етика відповідальності» й «етика переконання».
19. Назвіть основні сучасні тенденції розвитку політичної етики.
20. Що таке прикладна етика?
21. Як глобалізація впливає на розвиток політичної етики?
22. У чому полягають моральні аспекти глобальних проблем сучасної цивілізації?
23. Визначте та охарактеризуйте перспективні напрямки розвитку політичної етики.

Питання для дискусії

1. Охарактеризуйте співвідношення етичної теорії марксизму та соціалістичної практики ХХ ст.

2. Політико-етичні погляди К. Маркса зазнавали неодноразової критики. Чи вважаєте Ви цю критику справедливою? Відповідь обґрунтуйте.

3. Прокоментуйте вислови Л. Троцького: «Дозволено все те, ...що справді веде до визволення людства. Оскільки досягнути цієї мети можна лише революційним шляхом, то визвольна мораль пролетаріату має, за необхідністю, революційний характер»; у «революційного марксиста не може бути суперечності між особистою мораллю та інтересами партії». Які наслідки мало втілення подібних поглядів у життя?

4. Після падіння комуністичних режимів критиці було піддано й радянську мораль. На Вашу думку, чи повністю вона втратила актуальність? Які ідейні настанови тієї епохи було б доцільно зберегти в українському суспільстві?

5. М. Вебер зазначав, що моральна екзальтація робить політика потенційним учасником будь-яких релігійних рухів, оскільки позбавляє здатності впливати на реальні суспільні і політичні події. Чи згодні Ви з думкою вченого?

6. Чи згодні Ви з твердженням, що етичні критерії оцінки політика набувають сьогодні вирішального значення? Яким, на Ваш погляд, має бути моральне обличчя сучасного політика?

7. Які проблеми політичної етики будуть найбільш актуальними в найближчому майбутньому?

8. На Вашу думку, чи будуть мораль і політика наближатися одна до одної в майбутньому?

Література

Основна [3, 4, 5, 7, 8, 12, 13]; додаткова [5, 9, 10, 13, 16, 18, 22].

Тема 4. Моральна дилема в політиці

Мета: виділити історичні стадії тлумачення співвідношення політики й моралі; визначити спільні й відмінні риси політики й моралі; охарактеризувати сутність та варіанти розв'язання моральної дилеми в політиці; розширювати світоглядні уявлення.

План

1. Історичні стадії тлумачення співвідношення політики й моралі.
2. Спільні риси політики й моралі як форм суспільної свідомості і практики.
3. Відмінні риси політики й моралі як регуляторів суспільного життя.
4. Моральна дилема в політиці.

5. Проблема правди й неправди в політиці.

✍ Ключові поняття: етизація політики, моралізм, реалізм, моральна політика, аморальна політика, політичний цинізм, політична доцільність, дилема, напівправа, добродесний обман, недоброчлива правда.

Методичні вказівки до семінарського заняття

1. Готуючись до першого питання семінарського заняття, слід узагальнити знання, отримані під час вивчення попередніх тем курсу, й на підставі цього виділити історичні стадії тлумачення співвідношення політики й моралі. Студенти повинні уяснити, що в історії філософської та політичної думки сформувалися два основних теоретичних підходи до вирішення питання про взаємозв'язок політики та моралі: «аристотелівський» і «макіавеллівський». Вивчаючи кожний з цих напрямків, слід назвати їх представників та дати загальну характеристику їх поглядів на проблему взаємодії політики й моралі. Так, представники «аристотелівського» напрямку (Аристотель, І. Кант, Е. Фромм, Дж. Хакслі та ін.) вважають, що політика повинна бути моральною, політика і мораль є нероздільними; представники «макіавеллівського» напрямку (Н. Макіавеллі, Г. Гегель, Ф. Ніцше, Ю. Габермас та ін.), навпаки, виключають мораль із політики. Студентам слід усвідомити, що на початку ХХІ ст. у свідомості політиків і учених народилось розуміння нерозривного зв'язку між політикою і мораллю, продиктоване й обставинами глобального порядку: екологічні катастрофи, міжнаціональні конфлікти, війни й кровопролиття потребують нової глобальної політики й загальнолюдської етики. Переорієнтація політики на гуманістичні цілі вимагає зустрічних кроків політики й моралі. Тому сьогодні теза про діалектичну єдність політики та моралі є панівною у політичній теорії та практиці усіх цивілізованих держав. Внутрішня та міжнародна політика дедалі більше співвідноситься з категоріями моралі, взаємодовіри, чесності, добра, гуманізму, солідарності. Підсумовуючи здійснений короткий екскурс в історію проблеми, варто зазначити, що питання про взаємини політики і моралі не має і не може мати однозначного розв'язання. Слід уникати теоретичної абсолютизації того чи іншого підходу, запобігати крайностям однобічності у поясненні діалектики політики і моралі.

2. Розпочинати підготовку до другого питання слід із повторення визначень понять «політика» і «мораль», між якими існують як єдність, так і відмінність. Вивчення даного питання вимагає зіставлення політики й моралі як форм суспільної свідомості і практики з метою виділення їх спільних рис. Студенти повинні розуміти, що політика і мораль є вічними союзниками й супротивниками, їх коріння лежить в самій глибині життя народу. Але вони є формами суспільної свідомості й практики, які за своїм соціальним генезисом та природою здатні до взаємодії. Студенти повинні звернути увагу на те, що і політика, і мораль виникли як об'єктивно необхідні й споріднені регулятори суспільного життя, у процесі свого розвитку стали самостійними

інститутами та почали діяти за власними законами. Слід відзначити спільне призначення політики й моралі: навчати людей спілкуватися заради забезпечення їхніх прагнень до блага, тобто вони збігаються в головному – узгоджувати інтереси людей, сприяти нормальному функціонуванню суспільства. І політика, і мораль визначають норми і принципи поведінки соціальних суб'єктів, спрямовані на забезпечення цілісності суспільства, але забезпечують її різними засобами.

3. Спільне призначення, про яке зазначалося вище, політика й мораль реалізують по-різному: політика сприяє утворенню мережі соціальних зв'язків громадянського суспільства з державою, в той час як мораль покликана здійснювати духовне, морально-психологічне єднання суспільства. Слід звернути увагу, що мораль значно давніша, ніж політика (моральні норми формувалися ще за часів племінної кровно-родинної організації суспільства). Розрізняються політика й мораль і своїми суб'єктами: якщо мораль може бути загальнолюдською чи індивідуальною, то політику не можна робити одноосібно, бо будь-який політичний лідер у своїй діяльності уособлює свій електорат, певну спільноту. Студенти повинні усвідомити, що мораль відображає фундаментальні закони функціонування та розвитку суспільства, його загальнолюдські інтереси та принципи, в той час як політика може відображати не тільки інтереси всього суспільства, але й інтереси певних груп і соціальних суб'єктів. Далі варто відзначити, що обидва регулятори суспільного життя, маючи спільне призначення, використовують різні засоби його реалізації: моральний вплив чиниться «позаінституційно», через авторитет високоморальних особистостей; а політика, навпаки, прагне до інституціоналізації, здійснюється за допомогою спеціальних інститутів та організацій. Далі слід порівняти мову моралі (проповіді, етичні настанови, апеляція до совісті тощо) та мову політики (владні розпорядження, вимоги, закони, укази тощо). Мораль залишає людині право вибору, у той час як вимоги політики є обов'язковими, бо вона спирається на закони. Студенти повинні розуміти, що моральна поведінка в основі своїй безкорислива, а політика завжди націлена на практичний результат. Цю відмінність можна підтвердити й співставленням моральних і політичних цінностей: добро, справедливість, людська гідність, честь, совість, з одного боку, та доцільність, ефективність, вигода, з іншого. Отже, політика покликана забезпечити нормальне функціонування суспільства в глобальних масштабах і на тривалий час, в той час як мораль пов'язана із конкретнішим і менш тривалим у розвитку суспільства.

4. Розкриття четвертого питання, яке є ключовим у семінарському занятті, передбачає попереднє знайомство з такою категорією з курсу логіки, як «дилема» (логічне судження з двома протилежними положеннями, що суперечать одне одному і виключають можливість третього; необхідність вибору між двома можливостями). Далі студенти повинні розкрити сутність моральної дилеми в політиці, яка полягає у співвідношенні мети і засобів у політиці, у протиріччі цілей і засобів їх досягнення. Для більш повного розкриття питання необхідно охарактеризувати різні шляхи вирішення

дилеми. Слід згадати, що одним із варіантів розв'язання моральної дилеми в політиці є позиція Н. Макіавеллі, який розв'язав дилему однозначно на користь мети, вважаючи, що блага мета виправдовує будь-які засоби її досягнення. Протилежною макіавеллівській є позиція, представники якої вважають, що в ході досягнення будь-яких політичних цілей необхідно виходити з безумовного пріоритету моральних міркувань (М. Ганді, М. Л. Кінг та ін.). Але у розв'язанні моральної дилеми в політиці є і третя позиція – політичного реалізму, яка є найбільш раціональною і доцільною: в політиці, вибираючи між більшим і меншим злом, перевагу потрібно віддати останньому, а задля досягнення високоморальної мети придатні й аморальні засоби. Студенти повинні розуміти: розв'язання моральної дилеми передбачає, що реалізм і мораль в політиці не є альтернативними при дотриманні певних умов. Моральна дилема не виключає консенсусу. Для подальшого розкриття питання доцільно дати визначення поняттю «етизація політики», а також охарактеризувати основні сучасні типи співвідношення політики і моралі (моральна політика, моралізаторство, моральний нейтралітет, моральний кодекс політика, морально-політичний плюралізм, рецепція політичних цінностей та ін.). Студентам варто також виділити та охарактеризувати основні підходи вчених щодо сприйняття взаємодії політики і моралі: оптимістичний, песимістичний, об'єктивістський та релятивістський.

5. Продовжуючи попереднє питання, слід звернути увагу на те, що проблема морального вибору має різні аспекти, одним з яких є дилема правди й неправди в політиці. Для розкриття питання необхідно дати визначення ключовим поняттям «правда», «обман», «брехня»; виділити й охарактеризувати основні підходи до вирішення цієї дилеми: 1) умисна неправда є недопустимою, навіть якщо ця неправда заради спасіння; 2) використання неправди в політиці є об'єктивно виправданим. Варто звернути увагу, що брехня в політиці є специфічною, оскільки має за мету не тільки ввести в оману, а й допомогти тому, хто нею користується, маніпулювати іншими людьми. Студенти повинні подумати над питанням: чому важко уявити професійного політика, який би ніколи не вдавався до брехні? Відповідаючи, доцільно зупинитися на розкритті природи політичної влади і можливостей політиків. Далі слід спробувати визначити, за яких умов політика могла би бути чесною (правова держава, поділ і врівноваження галузей влади та ін.). Для більш ґрунтового розкриття питання необхідно зупинитись на сутності понять «напівправда», «доброчесний обман» і «недоброзичлива правда». Напівправда (приховання або дозування інформації) може мати позитивне значення в тих випадках, коли той, що говорить, діє, керуючись принципом найменшого зла, а також коли вона виконує функції психологічного захисту. Доброчесний обман (свідоме перекручування інформації) відбувається в ім'я добра тих, кого обманюють. Недоброзичлива правда (істинність інформації) – правдиве повідомлення, що служить засобом заподіяння зла. З метою практичного застосування набутих знань бажано проілюструвати відповідь

прикладми із сучасного політичного життя або з політичних подій минулого.

Теми для написання есе

1. Історико-філософський аналіз співвідношення політики і моралі.
2. Діалектика політики і моралі.
3. Загальнолюдська мораль та мораль політична: проблема співіснування.
4. Ідеальна і реалістична політика.
5. Сучасне розуміння взаємозв'язку політики та моралі.
6. Тенденції розвитку політики й моралі на сучасному етапі.

Теми презентацій

1. Політика і мораль у світовій класичній філософії.
2. Макіавеллівська традиція в політичній етиці.
3. Проблема правди й неправди в політиці.

Питання для самоконтролю

1. Які два підходи сформувались у вирішенні питання про взаємозв'язок політики та моралі?
2. Виокреміть і розгляньте основні історичні стадії тлумачення співвідношення політики та моралі.
3. Які представники політичної думки належать до: а) аристотелівського напрямку; б) макіавеллівського напрямку?
4. Чому питання про взаємини політики і моралі не має і не може мати однозначного розв'язання?
5. У чому полягає спільне призначення політики й моралі?
6. У чому полягає своєрідність сучасного розуміння спільних характеристик і особливостей політики та моралі?
7. Яка з форм суспільної свідомості виникла раніше – політика чи мораль?
8. Назвіть спільні й відмінні риси політики й моралі.
9. Опишіть основні типи взаємодії політики й моралі.
10. Дайте розгорнуте визначення понять: «мораль», «моральна політика», «політична доцільність», «моралізація влади».
11. У чому сутність реалістичного підходу до проблеми взаємозв'язку політики й моралі?
12. Що таке дилема? Сформулюйте зміст моральної дилеми в політиці.
13. Навіть основні варіанти розв'язання моральної дилеми в політиці.
14. У чому специфіка неправди в політиці?
15. Що таке «напівправа»? Чи може вона мати позитивне значення в політиці? Доведіть свою точку зору прикладами.
16. Наведіть приклади неправди або напівправди із сучасного політичного життя або з політичних подій минулого.

Питання для дискусії

1. Відомо, що в арабських країнах, наприклад, багато моральних норм закріплено у правових документах. Чи передбачені в Україні штрафні санкції за недотримання моральних норм? Чи існують в Україні приклади законодавчого забезпечення дотримання етико-моральних норм у політичній діяльності? Чи є можливим для майбутнього українського суспільства синтез моралі і права?
2. Чи є проблема протистояння політики і моралі принципово нерозв'язною? Відповідь обґрунтуйте.
3. Чи сумісні, на ваш погляд, політика і мораль?
4. Прокоментуйте вислів: «Мораль поганою бути не може, вона або є, або її немає... політика може бути різною».
5. Чи завжди доцільною є правда в політиці?
6. На Вашу думку, чи може політика в принципі бути чесною? Які чинники можуть цьому сприяти?
7. Чи згодні Ви з тим, що неправда в політиці може бути виправдана? Якщо так, то за яких умов це можливо?
8. Спробуйте обґрунтувати тезу про аморальність політики.
9. Наведіть аргументи на користь єдності моралі й політики.

Література

Основна [1, 2, 4, 8, 9, 10, 11]; додаткова [3, 12, 13, 20, 21].

Тема 5. Етика ненасильства. Мораль у міжнародних відносинах

Мета: розглянути теорію і практику ненасильства; ознайомитися з основними сучасними концепціями ненасильства; визначити засоби розв'язання конфліктів; проаналізувати етичні аспекти компромісу і консенсусу в політиці; ознайомитися з міжнародним досвідом застосування ненасильницьких стратегій; розширювати світоглядні уявлення.

План

1. Моральні концепції Л. Толстого, М. Ганді, М. Л. Кінга.
2. Сучасна етика ненасильства. Дж. Шарп.
3. Компроміс і консенсус в політиці.
4. Мораль у міжнародних відносинах.
5. Тероризм і мораль.

 Ключові поняття: насильство, ненасильство, ненасильницький опір,

сатьяграха, кольорові революції, компроміс, консенсус, діалог, полілог, пацифізм, справедлива війна, терор, тероризм, теракт.

Методичні вказівки до семінарського заняття

1. Підготовку до семінарського заняття доцільно розпочати із згадки про те, що протилежною макіавеллівській є позиція, представники якої вважають за необхідне в ході досягнення будь-яких політичних цілей виходити з безумовного пріоритету моральних міркувань. Далі слід пояснити значення понять «наси́льство» й «ненаси́льство» та визначити основні принципи концепції ненаси́льства. З матеріалу, вивченого у попередніх темах, студенти повинні пригадати, що ідея ненаси́льства зародилася ще в давньосхідних релігійних культурах (індуїзмі, буддизмі, конфуціанстві), знайшла своє відображення і розвиток у ранньому християнстві, отримала друге народження у протестантському вченні під час Реформації. У Новітній час принципи ненаси́льства в політиці знайшли найбільш повне втілення у вченні непротивлення злу насильством Л. Толстого, філософії ненаси́льства (сатьяграха) М. Ганді та ідеях свободи і соціального миру М. Л. Кінга. Для більш повного розкриття питання студенти повинні оглядово ознайомитися з біографічними даними авторів цих концепцій, проаналізувати їх основні ідеї, звернувши увагу на історичні умови діяльності та практичні результати втілення принципів ненаси́льства. Знайомство з цим матеріалом повинно сформувати у студентів уявлення, що ненаси́льство не є відмовою від боротьби, це активна діяльність, одна з форм боротьби, не пасивність злу, а особлива форма опору йому. Слід уяснити, що проблема доцільності застосування насильства при вирішенні політичних конфліктів є одним з аспектів моральної дилеми в політиці, тому має різні варіанти розв'язання, які й необхідно охарактеризувати. У контексті цього варто звернути увагу на поняття «справедливе насильство», «виправдане насильство» та проілюструвати визначення відповідними прикладами із політичного життя.

2. Підготовка до другого питання вимагає обов'язкового ознайомлення з працею Дж. Шарпа «Від диктатури до демократії», яку справедливо називають «Біблією підривної діяльності». З огляду на величезний вплив ідей Дж. Шарпа на опозиційні організації та розвиток конфліктів по всьому світу, доцільно приділити увагу життєвому шляху та науковому доробку вченого. Варто особливо підкреслити причетність його ідей про ненасильницьке протистояння до розгортання серії «кольорових революцій» у Сербії, Грузії, Україні, Киргизії та ін. Праці Дж. Шарпа докладно розкривають тактику і стратегію підривної діяльності усередині тоталітарних і авторитарних держав. Слід зазначити, що загальною рисою приведених прикладів руйнування або послаблення диктатур є рішуче масове застосування політичної непокори з боку населення і його інститутів. З огляду на сучасні загальносвітові політичні реалії, особливої практичної значущості в політичній етиці набувають засоби розв'язання конфліктних ситуацій. Саме тому праці Дж. Шарпа викликають підвищений інтерес: вчений виділяє 198 методів ненасильницького розв'язання політичних проблем, розділених ним

на три великих категорії (методи ненасильницького протесту і переконання; методи відмови від соціального, економічного, політичного співробітництва; методи ненасильницького втручання). Для повного розкриття питання необхідно проаналізувати ці методи та навести конкретні приклади їх застосування (під час подій Революції Гідності в Україні 2014 р., наприклад,). Варто подумати, за яких обставин використання подібних методів є доречним й ефективним.

3. Розпочати підготовку цього питання варто із згадки про те, що одним із принципів сучасної політичної етики є орієнтація на своєчасне виявлення конфліктних ситуацій, з'ясування політичних і моральних мотивів дії конфронтуючих сторін. Отже, важливою складовою політичних конфліктів сьогодні є їх етичний вимір, пов'язаний із необхідністю вибору між часто протилежними цінностями. Дотримуючись правила «з будь-якого конфлікту слід виходити гідно», політична етика пропонує цілий арсенал засобів і прийомів компромісної технології при вирішенні політичних конфліктів. Студенти повинні розкрити значення терміну «компроміс», простежити еволюцію ставлення до нього (від безпринципного «угодовства» в минулому до ефективної форми досягнення згоди конфронтуючих сторін сьогодні). Слід визначити призначення компромісу та усвідомити, що компроміс буває можливим, коли його наслідком постає можливість уникнути втрат більших, ніж жертви компромісу. Доцільно розкрити поняття добровільного і вимушеного компромісу, навести приклади різних компромісів та охарактеризувати мотиви компромісу (слабкість, безсилля; небажання сильної сторони ризикувати у важкопрогнозованій ситуації; благородство сильної сторони). Далі необхідно розкрити значення поняття «консенсус», розуміючи під ним не лише рішення, яке б задовольнило всіх учасників переговорів без винятків, а й сам процес пошуку й вироблення такого рішення. Логічним і доречним продовженням буде ознайомлення з процедурою проведення «круглого столу», яка заснована на відмові від претензій на монопольне володіння політичними і моральними істинами та визнанні кожною із сторін моральної рівності. Студенти повинні уявити, що визначальною нормою зустрічі за круглим столом є недопущення приниження або применшення однієї із сторін. Далі необхідно згадати ще один принцип сучасної політичної етики - відмову від монологічного стилю спілкування на користь діалогічного та полілогічного (політичний та моральний плюралізм). У контексті цього питання, з метою оволодіння етикою, методологією і технологією ведення діалогу, студентам важливо виділити й усвідомити основні правила діалогового спілкування: толерантне сприйняття аргументів іншої сторони; вміння протиставити їм власні доказові аргументи; визнання цінності не лише «свого», але й «чужого»; відмова від претензії на монопольне володіння істиною тощо.

4. Вивчення даного питання має більш прикладний характер і вимагає застосування отриманих раніше теоретичних знань про концепції ненасильства, сучасні технології керування політичними конфліктами тощо. З метою визначення ролі моралі у міжнародних відносинах необхідно

охарактеризувати сучасні політичні реалії початку ХХІ ст. Особливу увагу слід звернути на світові геополітичні трансформації, що мають місце останнім часом (у зв'язку з цим варто подумати, який вплив справили геополітичні зміни в світі на становище України). Важливою складовою даного питання є проблема війни і миру: студенти повинні розкрити природу і сутність війн, охарактеризувати концепцію справедливої (визвольної) війни. У зв'язку з цим потребує окремої уваги етика пацифізму як ідеології беззастережного осуду будь-якої війни, відмови від неї як інструменту зовнішньої політики. Завершити вивчення даного питання доцільно актуалізацією проблеми міжетнічного і міжкультурного діалогу, зробивши висновок про те, що подальший розвиток міждержавних відносин, зняття з них різного роду ідеологічних упереджень відкривають шлях до встановлення миролюбних, заснованих на компромісі і незастосуванні сили відносин між країнами.

5. Розгляд цього питання слід розпочати з обґрунтування його актуальності через активізацію діяльності терористичних організацій у світі на початку ХХІ ст. Далі необхідно розкрити значення понять «терор» і «тероризм», визначити суб'єктів, об'єктів і мету терористичного насильства. Варто приділити окрему увагу поняттю «теракт», визначити його характерні риси, зробивши наголос на суспільному резонансі та декларативності. Доречним доповненням матеріалу може бути короткий екскурс в історію тероризму та виділення істотних умов його виникнення, розгляд типології тероризму за різними критеріями, аналіз форм і методів тероризму. Студенти повинні знати перелік найбільш небезпечних на сьогодні терористичних організацій. Щодо етичних підвалин тероризму, слід зосередитись на проблемах випадкових жертв терактів, виправдання терору, критеріїв допустимості терактів як засобів політичної боротьби. Наприкінці вивчення питання варто подумати над сприйняттям тероризму суспільством та висловити своє ставлення до цього явища.

Теми для написання есе

1. Ненасильство як моральна основа політики.
2. Л. Толстой про непротивлення злу насильством.
3. Етичний вимір політичного конфлікту.
4. Етичні аспекти політичних компромісів.
5. Політична етика в міжнародних відносинах.
6. Підвалини етики тероризму.

Теми презентацій

1. Етика ненасильства та політична практика ненасильницького опору.
2. Ненасильницькі стратегії і міжнародний досвід.
3. Сучасна етика ненасильства.

Питання для самоконтролю

1. Що таке етика ненасильства? Назвіть її основні принципи.
2. Які історичні стадії пройшла у своєму формування концепція ненасильства?
3. Розкрийте сутність вчення Л. Толстого про непотівлення злу насильством.
4. Що таке «сатьяграха»? У чому її відмінність від «пасивного опору»?
5. Які практичні результати мала філософія ненасильства М. Ганді?
6. Коли в світі відзначають Міжнародний день ненасильства?
7. Які ідеї проповідував М. Л. Кінг?
8. Чому працю Дж. Шарпа «Від диктатури до демократії» називають «Біблією підривної діяльності»?
9. Чи мали ідеї Дж. Шарпа вплив на перебіг подій в Україні в 2004 та 2014 рр.?
10. Які методи ненасильницького розв'язання політичних проблем виділяв Дж. Шарп?
11. Що таке компроміс? В чому його призначення?
12. Чим відрізняється добровільний компроміс від вимушеного?
13. Якими можуть бути мотиви компромісу, з точки зору політичної етики?
14. Опишіть процедуру «круглого столу». На яких принципах вона ґрунтується?
15. Назвіть основні правила діалогічного спілкування.
16. Що таке справедлива війна?
17. Розкрийте сутність етики пацифізму.
18. Чим відрізняються поняття «терор» і «тероризм»?
19. Назвіть найбільш небезпечні на сьогодні терористичні організації.

Питання для дискусії

1. Чи існували об'єктивні передумови виникнення етики ненасильства в Індії? Чи можна стверджувати, що на сьогодні «ненасильство» стало інтернаціональним поняттям?
2. За словами Д. Шарпа, «ненасильницька боротьба - це величезна сила у нашому недосконалomu світі. Вона дає людям можливість відстоювати свої вимоги, здійснювати значні зміни, захищати свій спосіб життя без опори на еліту, яка володіє владою, або на репресивний апарат. Вона ґрунтується на розумінні того, що політична влада врешті-решт базується на соціальному співробітництві та діях мас, але не на насильстві». Чи згодні Ви з автором?
3. Прокоментуйте вислів: «Немає кращого примусу, окрім примусу вагомішого аргументу».
4. Поясніть, чому апології війни домінують над пацифізмом.
5. На Вашу думку, чи може бути виправданим терор? Якщо так, то якими можуть бути критерії допустимості терактів як засобів політичної боротьби?

Література

Основна [4, 8, 9, 11, 13]; додаткова [7, 11, 12, 15, 22, 24].

Тема 6. Професійна політична етика

Мета: ознайомитися з поняттям та особливостями корпоративної (професійної) етики; охарактеризувати окремі її види; обговорити проблеми зловживання владою, боротьби з корупцією й обмеження лобізму; розширювати світоглядні уявлення.

План

1. Професійна етика: сутність, види, особливості.
2. Проблема зловживання владою.
3. Етика державних службовців.
4. Депутатська (парламентська) етика.
5. Боротьба з корупцією й обмеження лобізму.
6. Етика передвиборчої боротьби.

*✍ **Ключові поняття:** професійна (корпоративна) етика, кодекс поведіння, зловживання владою, адміністративна етика, депутатська (парламентська) етика, лобіювання (лобізм), цивілізований лобізм, конфлікт інтересів, корупція, електоральна етика.*

Методичні вказівки до семінарського заняття

1. Підготовку до семінарського заняття слід розпочати з розгляду поняття корпоративної (професійної) етики, яка регулює моральні відносини людей у трудовій сфері та являє собою сукупність моральних норм, що визначають відношення людини до своїх професійних обов'язків. Доцільно познайомитися з найвідомішими кодексами поведіння та оглядово розглянути історію їх виникнення. Студенти повинні уявити, що виникнення професійної етики є наслідком виявлення підвищених моральних вимог з боку суспільства до деяких видів професійної діяльності, пов'язаних з правом розпоряджатися життям людей (професії зі сфер управління, охорони здоров'я, виховання, послуг, транспорту). Далі слід уточнити, що предметом вивчення професійної етики є моральні якості особистості фахівця, які забезпечують найкраще виконання професійних обов'язків; взаємини усередині професійних колективів; специфічні моральні норми, властиві для даної професії; особливості професійного виховання тощо. Доцільно назвати основні види професійної етики та підкреслити, що кожен вид корпоративної етики визначається своєрідністю професійної діяльності та має свої специфічні вимоги в області моралі. Далі слід приділити особливу увагу саме професійній політичній етиці: вона стосується соціальних (професійних)

груп, які беруть безпосередню участь у політичному процесі і функціонуванні політичної системи. Слід звернути увагу, що до професійної політичної етики включають і етику корпоративних груп, які за своїм фахом є дотичними до політичної сфери (наприклад, працівників ЗМК). На підставі розуміння, що політика має специфічні, тільки їй властиві етичні норми, варто визначити основні професійно-етичні норми політики демократичного суспільства (визнання вищого пріоритету права в політиці; чесність у політичній конкуренції; самообмеження власної влади в інтересах суспільної злагоди; повага прав політичної меншості; толерантність стосовно політичних супротивників тощо).

2. Друге питання семінарського заняття присвячене одній з ключових проблем політичної етики – проблемі зловживання владою. Розпочати слід з усвідомлення закономірності, що влада виявляє справжню сутність людини (як позитивні, так і негативні її риси), причому владний вплив посилює саме негативні риси людини. Студенти повинні знов актуалізувати знання щодо сутності моральної дилеми в політиці, одним із аспектів якої є проблема зловживання владою. Після розкриття сутності та форм прояву цієї проблеми особливу увагу необхідно звернути на пошуки шляхів її вирішення (підвищення заробітної плати, розробка законодавчих обмежень, моральних регуляторів та ін.). Не менш важливою складовою проблеми, на якій варто зупинитись, є розробка механізму та інститутів усунення причин зловживання владою. Стосовно демократичного правового суспільства, можна згадати про поділ державної влади на законодавчу, виконавчу й судову гілки, створення ефективно діючої системи стримувань і противаг різних гілок влади, вибори, опитування та обнародування громадської думки, діяльність інститутів громадянського суспільства (політичних партій, громадських організацій, рухів), наявність незалежних від держави засобів масової інформації тощо. Студенти повинні визначити роль і значення цих механізмів й інститутів та подумати над їх ефективністю в сучасній Україні.

3. Третє питання присвячене етиці державних службовців, яка є прикладом корпоративно-групової етики в політиці. На початку вивчення питання варто визначитися з відмінністю між етикою державного чиновника й етикою політичного керівника. Для цього студентам знов обов'язково доведеться звернутися до праці М. Вебера «Політика як покликання і професія», де вчений зазначав, що діяльність політика й діяльність чиновника підкоряються відмінним один від одного принципам відповідальності. Політичний керівник несе особисту відповідальність за всі свої дії, що передбачає наявність у нього власних морально-етичних позицій і переконань. Чиновник же зобов'язаний точно й сумлінно виконувати наказ керівника, бо без такої моральної дисципліни неможливе функціонування державного апарату. Отже, професіоналізм й ефективність чиновника саме й є показником його моральності. Студенти повинні усвідомити, що статус державного службовця сам по собі створює надзвичайно сприятливі умови для зловживання (особливо це стосується перехідних суспільств), а тому потребує специфічних морально-етичних регулюючих механізмів. Бажано

було б порівняти перелік якостей і цінностей сучасного управлінця, які пропонують американська й англійська концепції, та зіставити їх з іміджем державного чиновника в сучасних українських реаліях. Для характеристики останнього доцільно звернутися до чинного законодавства (Закон України «Про державну службу»), яке містить перелік обов'язків державного службовця. Далі необхідно познайомитися з поняттям «адміністративна етика» та станом розвитку законодавства різних країн у цій галузі. Слід визначити загально прийняті у багатьох країнах обмеження та заборони в діяльності державних службовців, що містяться у відповідних кодексах етики. Логічним завершенням розгляду питання буде характеристика стану адміністративної етики в Україні.

4. Розпочинати підготовку четвертого питання слід з актуалізації знань про представницький характер сучасної демократії та ключове місце парламенту в демократичному процесі і демократичній політичній системі. Усвідомлення цього пояснює важливість професійної депутатської діяльності, яка продукує суспільні (насамперед, правові) норми поведінки громадян. Отже, політико-етичне регулювання діяльності депутатів, через розробку та нормативно-інституційне впровадження відповідної професійної етики, має ключове значення для політико-етичного регулювання всієї демократії. Від розуміння важливості депутатської (парламентської) етики доречно перейти до нормативних форм її закріплення. У цьому контексті слід згадати про регламенти законодавчих органів та існуючі у багатьох країнах (Великій Британії, США, Шотландії, Австралії, Індії, Польщі, Литві, Грузії та ін.) спеціальні кодекси добросовісної поведінки членів парламенту. Не менш важливою умовою дотримання депутатської етики є створення спеціальних органів нагляду: слід охарактеризувати обов'язки головуючого на засіданні, компетенцію відповідних комітетів (зокрема, регламентних), функції спеціальних органів контролю за дотриманням депутатами норм етики (наприклад, інституту парламентських приставів у Великій Британії, США, Канаді, Японії). Студенти повинні усвідомити, що важливим чинником забезпечення високого рівня правопорядку та професійної депутатської дисципліни у парламентах зарубіжних країн є певний тип парламентської культури, ознаками якого є домінування загальнопарламентської дисципліни над фракційною або коаліційною; високий авторитет керівних органів парламенту, різноманітних міжфракційних узгоджувальних рад, депутатських комітетів та комісій тощо. Розкриття змісту парламентської етики передбачає визначення основних видів дисциплінарних порушень у межах повсякденної професійної діяльності парламентарів та характеристику основних санкцій (дисциплінарних, фінансових), які застосовуються до депутатів-порушників. Наприкінці підготовки цього питання студенти повинні проаналізувати стан парламентської етики в сучасній Україні (розповідь бажано підкріпити конкретними фактами).

5. П'яте питання семінарського заняття присвячене проблемі боротьби з корупцією й обмеження лобізму. Для кращого розуміння сутності проблеми доцільно оглядово познайомитися з історією виникнення лобізму та з його

сучасним визначенням (лобіювання – це організований вплив різних суспільних груп на представників органів державної влади з метою домогтися від них прийняття вигідних для себе рішень). Студенти повинні розрізняти лобізм у законодавчій та у виконавчій владі. Стосовно першого застосовують термін «цивілізований лобізм»: він існує в усіх демократичних державах і є життєво необхідною складовою демократичного процесу. Навпаки, лобіювання певних інтересів у виконавчій владі здебільшого кваліфікується як злочин, пов'язаний із зловживанням службовим становищем та корупцією. Слід зазначити, що лобізм – це не лише діяльність окремої уповноваженої особи чи організації: лобісти активно шукають шляхи залучення громадськості для досягнення своєї мети, тому найвпливовішими лобістами часто є масові громадські організації. Більш ґрунтовний розгляд проблеми вимагає ознайомлення з технологіями лобіювання та тиску на політичну владу. Варто виокремити законні й незаконні методи лобіювання, визначити типи цивілізованого лобізму. Усвідомивши гостроту та актуальність проблеми, слід перейти до характеристики методів боротьби з корупцією й обмеження лобізму. Особливу увагу варто звернути на необхідність контролю за доходами можновладців, який здійснюється, між іншим, за допомогою щорічного декларування їх доходів та майнового стану. У зв'язку з цим студенти повинні розкрити значення поняття «конфлікт інтересів» та охарактеризувати законодавчі й етичні обмеження (щодо подарунків, пільг тощо), які діють у багатьох країнах. Завершити вивчення цього питання необхідно аналізом стану корупції і зловживання владою у корисливих цілях в Україні та визначенням ефективних методів їх подолання (напрацювання відповідного законодавства, вироблення етичних норм політичної поведінки тощо).

6. Одним із проявів професійної етики є етика передвиборчої боротьби (електоральна етика), яка є вкрай важливою для проведення чесних виборів. Слід розпочати з того, що в багатьох країнах принципи етичної поведінки сформульовані у вигляді спеціальних кодексів поведінки, де детально описано, як слід себе поводити під час виборів політичним партіям, лобістам, ЗМІ, акредитованим спостерігачам тощо. Студентам слід звернути увагу на те, що в деяких країнах кодекси включено до системи законів і приписів, тому вони мають обов'язкову силу, містять штрафні санкції й інші методи покарання у випадку їх порушення. В інших країнах кодекси є стандартами поведінки, яких дотримуються добровільно, вони, як правило, є результатом переговорів зацікавлених сторін. Крім того, етична поведінка виборців регулюється державними законами про захист людини і власності. Студенти повинні проілюструвати цю інформацію прикладами регулювання електоральної етики у різних країнах, особливу увагу приділивши етичним аспектам виборчого законодавства України. Далі необхідно охарактеризувати загально прийняті світові норми етичної поведінки під час вільних і справедливих виборів. Для структурування наявного матеріалу бажано поділити ці норми на декілька груп (для адміністрації й посадових осіб виборчих органів, для політичних партій і кандидатів, для лобістів, для

спостерігачів, для засобів масової інформації тощо) та охарактеризувати їх окремо. Для повного розкриття питання слід приділити увагу «брудним» виборчим технологіям, виробники яких часто не дотримуються заповідей і норм професійної етики.

Теми для написання есе

1. Зловживання владою як морально-політична проблема.
2. Моральна культура політичного діяча.
3. Морально-етичні причини неефективності політичної влади в Україні.
4. Виборчі антитехнології як морально-політична проблема.
5. Професійна етика та мораль сучасного українського політика.
6. Суперечності між політикою та етикою в сучасній Україні.

Теми презентацій

1. Моральні аспекти професійної етики політика.
2. Парламентська культура.
3. Імідж чиновника.

Питання для самоконтролю

1. Що таке корпоративна (професійна) етика? Які відносини вона регулює? Назвіть основні види професійної етики.
2. Що таке кодекс поведінки? Коли і в яких фахових галузях виникли перші професійно-етичні кодекси?
3. Що є предметом вивчення професійної політичної етики?
4. Розкрийте значення терміну «зловживання владою».
5. Назвіть основні шляхи вирішення проблеми зловживання владою. Як вони реалізуються в сучасній Україні?
6. У чому полягають основні обов'язки державного службовця?
7. Якими моральними принципами повинен керуватися державний службовець?
8. Чим відрізняється етика політичного керівника від етики державного службовця?
9. Що таке «лобізм»? Поясніть походження терміну.
10. Що таке «цивілізоване лобіювання»? У чому воно полягає? Назвіть форми цивілізованого лобіювання.
11. Чи є відмінність між характером лобізму у законодавчій та виконавчій владі?
12. Хто може виступати в ролі лобістів? Чи бере участь громадськість у процесах лобіювання?
13. Назвіть законні й незаконні методи лобіювання.
14. В яких документах звичайно фіксуються норми депутатської етики?
15. Назвіть органи, відповідальні за забезпечення правопорядку у

парламенті.

16. Які види дисциплінарних порушень у межах діяльності парламентарів Ви знаєте?

17. Які дисциплінарні санкції застосовуються в різних країнах до депутатів-порушників?

18. Чи застосовуються до депутатів-порушників фінансові санкції?

19. Назвіть «брудні» виборчі технології, які порушують етичні норми і принципи.

20. Який зв'язок між професійною етикою журналістів та етизацією політики в цілому та виборчих кампаній зокрема?

Питання для дискусії

1. Чи може професійна етика суперечити загальноприйнятій системі моралі?

2. Прокоментуйте афоризм відомого англійського історика й політичного діяча Джона Актона: «Влада розбещує, абсолютна влада розбещує абсолютно».

3. Поширеною є думка про те, що варто людям, наділеним владними повноваженнями, дати належну заробітну плату, й вони перестануть зловживати службовим становищем у корисливих цілях і брати хабарі. Чи згодні Ви з цим? Відповідь аргументуйте.

4. На Вашу думку, чи може зловживання владою мати позитивний характер? Відповідь обґрунтуйте.

5. Чи має державний службовець моральне право звернутися з обґрунтуванням своїх позицій до громадськості або засобів масової інформації, якщо він незгодний з рішенням керівника?

6. «Хто бажає займатися політикою взагалі й зробити її своєю єдиною професією, повинен усвідомлювати дані етичні парадокси і свою відповідальність за те, що під їх впливом вийде з нього самого». Про які етичні парадокси говорив М. Вебер? Прокоментуйте вислів.

7. Чи сформовані на сьогодні в Україні дієві механізми контролю громадян за здійсненням влади й відповідальності її перед народом? Якщо так, доведіть; якщо ні, поясніть причини.

8. Чому формування етичних засад діяльності ЗМІ в політичних процесах, зокрема, у виборах, є важливою умовою етизації політики в цілому?

Література

Основна [2, 4, 6, 11]; додаткова [2, 6, 8, 9, 17, 19].

Тема 7. Особливості професійної політичної етики в країнах світу

Мета: застосувати набуті теоретичні знання щодо основних проблем політичної етики; визначити особливості політичної етики різних країн; ознайомитися з європейським і світовим досвідом розвитку професійної політичної етики; охарактеризувати стан розвитку політичної етики в сучасній Україні; розширювати світоглядні уявлення.

План

1. Аналіз існуючих етичних парламентських норм (регламенти, кодекси, закони).
2. Забезпечення правопорядку в парламенті (органи нагляду, види дисциплінарних порушень, види санкцій).
3. Боротьба з корупцією (декларування, конфлікт інтересів, законодавчі етичні обмеження).

Методичні вказівки до семінарського заняття

Останнє семінарське заняття має більш прикладну спрямованість, бо вимагає від студентів уміння використовувати теоретичні знання, набуті на лекціях та попередніх семінарських заняттях, для аналізу морально-політичних проблем сучасності. На основі знань про головні категорії політичної етики, історію розвитку морально-політичної філософії, шляхи вирішення моральної дилеми в політиці, сутність ключових проблем політичної етики, види професійної політичної етики та ін. студенти повинні підготувати матеріал про особливості політичної етики різних країн.

Для виконання завдання пропонується декілька груп країн (орієнтовно: США та Канада; європейські країни, країни Азії та Африки, пострадянські країни, Україна). Студенти за своїм бажанням обирають країни та утворюють тематичні групи по 3-4 особи. Далі всередині групи вони розподіляють обов'язки: це може бути функціональний розподіл (за роллю в групі: пошук матеріалу, підготовка тексту повідомлення, створення презентації тощо) або змістовий розподіл (за часткою інформації у загальному повідомленні).

Кожна тематична група повинна підготувати:

- 1) усну доповідь;
- 2) реферат;
- 3) презентацію.

Вимоги до оформлення завдання:

- усна доповідь: на 7-10 хвилин, вільне володіння текстом, відповідність слайдам презентації;
- реферат: обсяг до 15 аркушів, згідно стандартних вимог, що висуваються до подібних робіт;
- презентація: обсяг 10-15 слайдів, структурованість тексту (схеми, блоки, таблиці тощо), наявність доречних і якісних ілюстрацій, продуманість і доцільність ефектів (колір, шрифт, анімація тощо).

Після виступу кожної тематичної групи з доповіддю передбачається коротке обговорення у формі запитань (бажано дискусійного характеру).

Підсумкове оцінювання участі студентів у семінарському занятті буде включати наступні критерії: володіння тематичним матеріалом, власний внесок у виступ групи, відповіді на поставлені дискусійні питання, участь в обговоренні доповідей інших груп, а також вміння працювати в команді.

Література

Основна [2, 4, 6, 11]; додаткова [2, 5, 9, 12, 16].